

บทที่ 7

โรคและการสุขาภิบาลโคเนื้อและกระบือ

โรคและพยาธิ นับได้ว่าเป็นตัวก่อให้เกิดความสูญเสียทางเศรษฐกิจที่สำคัญยิ่ง ต่อผู้เลี้ยงโคเนื้อและกระบือ เพราะนอกจากต้องสูญเสียค่าใช้จ่ายดูแลรักษาแล้ว ยังชะงักการเจริญเติบโตหรือบางครั้งต้องสูญเสียโคกระบือไปเลยก็ได้ การสุขาภิบาลที่ดีเป็นการป้องกันและควบคุมไม่ให้เกิดโรคและควบคุมการแพร่กระจายเชื้อโรค ดังนั้นผู้เลี้ยงโคกระบือจึงควรทราบถึงวิธีการต่างๆ ที่จะป้องกันควบคุมโรคและพยาธิ

การสุขาภิบาล (Sanitation) หมายถึง ปฏิบัติการที่ช่วยรักษาสุขภาพและป้องกันโรค เพื่อให้สัตว์ปราศจากโรค มีการเจริญเติบโตเต็มที่ และให้ผลผลิตเต็มความสามารถ

โรค (Disease) คือ สภาพการเปลี่ยนแปลงที่ผิดปกติของร่างกายจนเป็นอันตราย ทั้งการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะหรือเนื้อเยื่อเฉพาะแห่งหรือระบบการทำงานต่างๆ ของร่างกาย องค์ประกอบสำคัญของสาเหตุที่ทำให้เกิดโรค

1. สภาพแวดล้อม เช่น การถ่ายเทอากาศ ความชื้น ตามปกติสัตว์เลี้ยงทุกชนิดจะชอบอากาศเย็นสบายและมีการถ่ายเทอากาศได้ดี บริเวณใดมีความชื้นสูงเกินไป ก็มักจะเป็นที่สะสมเชื้อโรค ซึ่งเป็นอันตรายต่อสัตว์
2. อาหาร อาหารที่จะนำมาเลี้ยงสัตว์ควรจะเป็นอาหารที่มีคุณภาพ คือมีโภชนาครบถ้วนตามความต้องการของสัตว์แต่ละระยะ มีความน่ากิน สัตว์จะนำโภชนาไปเสริมสร้างอวัยวะต่างๆ ของร่างกายและสร้างผลผลิตทำให้สัตว์มีสุขภาพแข็งแรง
3. โรงเรือนและที่พักสัตว์ เพราะสัตว์จะได้อาศัยเป็นที่หลบภัยและพักผ่อน ตลอดจนเป็นที่หลบจากศัตรูต่างๆ ที่จะมารบกวน ฉะนั้นโรงเรือนควรจะมีผนังแข็งแรง และปลอดภัยจากศัตรูอื่นๆ ที่จะทำให้เกิดโรคได้
4. โรคที่เกิดจากจุลินทรีย์ พวกแบคทีเรีย ไวรัส ริกเก็ตเซีย โปรโตซัว เชื้อรา และอื่นๆ

7.1 การป้องกันและการควบคุมโรค (Prevention and Control of Disease)

การป้องกันและการควบคุมโรค นับว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการเลี้ยงสัตว์ เพราะเป็นวิธีการที่ช่วยให้สัตว์มีสุขภาพสมบูรณ์ และปราศจากโรค ดังนั้นผู้เลี้ยงโคและกระบือจึงควรทราบถึงวิธีการต่างๆ ที่จะป้องกันควบคุมโรค ซึ่งมีอยู่หลายวิธี คือ

7.1.1 การกักกันและการแยกสัตว์ป่วย (Quarantine and Isolation) หมายถึงการแยกสัตว์ป่วย โดยการแยกคนหรือสัตว์ป่วย และรวมทั้งสถานที่พักสัตว์ป่วยให้ห่างไกลจากสัตว์อื่น จนกว่าการระบาดของโรคนั้นจะสงบลง

หลักสำคัญในการกักกันสัตว์นั้นอาจจะกระทำเป็นรายตัวหรือทั้งฝูง โดยไม่ให้สัตว์ที่กักกันนั้นสัมผัสโดยตรงหรือทางอ้อมกับสัตว์อื่น การกักกันนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะการระบาดและสาเหตุของโรค

นอกจากนี้สัตว์ที่อยู่ในสถานที่กักกันนั้น ควรแยกผู้เลี้ยง รางน้ำ รางอาหาร ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ออกจากสัตว์ดี แต่ถ้าไม่สามารถแยกผู้เลี้ยงได้ก็ควรดูแลสัตว์ป่วยที่หลังสัตว์ดี แล้วทำความสะอาดเสื่อผ้า รองเท้า และเครื่องมือด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อ

ในลักษณะเช่นนี้สัตว์ที่จะนำมาเข้าฝูงใหม่นั้น ควรกักแยกไว้ต่างหากอย่างน้อย 30 วัน จนอาจถึง 90 วัน ทั้งนี้แล้วแต่ลักษณะของโรคระบาดในขณะนั้น ซึ่งควรได้รับคำแนะนำจากสัตวแพทย์

7.1.2 การสร้างความต้านทานโรคให้กับฝูงสัตว์ (Mass Immunization) หมายถึงการฉีดวัคซีนซึ่งจะทำให้สัตว์แต่ละตัวมีความต้านทานโรคเกิดขึ้นตามระยะเวลาของโรคแต่ละชนิด และจะต้องให้วัคซีนซ้ำเป็นประจำตามกำหนดเวลาด้วย

7.1.3 การจัดการสิ่งแวดล้อม (Environmental measures)

1. การฆ่าเชื้อโรค สิ่งเปื้อนเชื้อ โดยการทำความสะอาด และใช้น้ำยาฆ่าเชื้อโรคกับสิ่งของรอบตัวสัตว์ที่สัมผัสกับเชื้อโรคที่ระบาดนั้น อูจาระ ปัสสาวะ และสิ่งรองพื้นต่างๆ ควรกำจัดออกก่อนการใช้น้ำยาฆ่าเชื้อโรค น้ำยาฆ่าเชื้อที่ใช้ เช่น Cresol 3-4% Formaldehyde 3% Chlorinated lime 5% Sodium hydroxide 5%

2. การหมุนเวียนทุ่งเลี้ยงสัตว์ นับว่าเป็นวิธีการที่ได้ผลดีต่อการป้องกันโรคพยาธิ และโรคติดต่อหลายชนิด โดยดำเนินการเป็นขั้นตอนดังนี้

- 1) ระบายน้ำในแปลงหญ้าให้ดี
- 2) ควรหลีกเลี่ยงการใช้ทุ่งหญ้าซ้ำซากเป็นเวลานาน
- 3) ลูกโคควรแยกออกไปเลี้ยงต่างหากในทุ่งหญ้าที่ไม่แฉะ
- 4) จัดหาน้ำดื่มและอาหารที่สะอาดไว้ให้พอเพียง

3. การกำจัดซากสัตว์ให้ถูกวิธี เนื่องจากซากสัตว์ที่ตายนั้นอาจจะเป็นแหล่งเก็บเชื้อโรคไว้ระบาดได้ จึงควรกำจัดให้ถูกวิธีและรวดเร็ว และซากสัตว์นั้นไม่ควรเปิดผ้า ถ้าหากไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่สัตวแพทย์

วิธีกำจัดซากสัตว์ที่ถูกสุขลักษณะ คือ การเผาซากใกล้บริเวณที่สัตว์ตายเพื่อกำจัดเชื้อโรคที่อยู่ตามพื้นดินด้วย นอกจากนี้การฝังซากให้ลึกพอควรเพื่อป้องกันพวกไส้เดือนหรือพยาธิในดินนาสปอร์ของเชื้อโรคขึ้นมามบนผิวดิน การฝังนั้นควรให้ส่วนสูงสุดของซากสัตว์ห่างจากผิวดินอย่างน้อย 4 ฟุต

4. การปรับปรุงโรงเรือน เพื่อป้องกันความร้อนหนาว ฝน และสภาพของดินฟ้าอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป จึงควรจัดระบบโรงเรือนให้ดี นอกจากนี้โรงเรือนที่ดีนั้นยังช่วยป้องกันการติดต่อของพยาธิได้ด้วย

5. การป้องกันโดยใช้สารเคมี (Chemoprophylaxis) เช่น การใช้ปฏิชีวนะสารหรือพวกยาซัลฟาผสมในอาหารและน้ำดื่มของโคนมเพื่อป้องกันโรคอย่างไรก็ตามการใช้สารเหล่านี้ต้องใช้อย่างระมัดระวัง

6. การตรวจโรคแต่เนิ่นๆ (Early Detection of Disease)

1) เพื่อวินิจฉัยการเจ็บป่วยในระยะแรก

2) พิจารณาระยะของภูมิคุ้มโรค

3) ตรวจดูลักษณะผิดปกติต่างๆ ของสัตว์แต่ละตัวที่อาจนำไปสู่การเกิดโรคบางชนิด โดยเฉพาะการวินิจฉัยโรคในโคกระบือที่สำคัญ เช่น การตรวจสอบวัณโรค โรค布鲁เซลโลซิส และเต้านมอักเสบ เป็นต้น

7. การให้การศึกษา (Education) แก่เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมทางด้านสุขศาสตร์ เพื่อให้ผู้เลี้ยงได้ระมัดระวังเกี่ยวกับโรคที่อาจติดต่อถึงมนุษย์ได้ ตลอดจนให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในการวางแผนป้องกันควบคุมโรคนั้น ๆ ด้วย

8. การทดสอบ และส่งโรงฆ่า (Test and Slaughter) เมื่อตรวจพบว่าสัตว์เป็นโรคติดต่อที่ระบาดได้รวดเร็วและยากแก่การรักษา ซึ่งไม่คุ้มค่าก็ควรส่งโรงฆ่าสัตว์

9. การรักษาโรคในฝูงสัตว์ (Mass Treatment) เป็นการควบคุมไม่ให้โรคระบาดแพร่หลาย โดยการใช้ยาที่ได้ผล เช่น การใช้ยาปฏิชีวนะรักษาโรคเต้านมอักเสบ เป็นต้น

10. การควบคุมพาหะ (Vector Control) ที่เกี่ยวข้องกับการแพร่ระบาดของโรค เช่น แมลงวัน เห็บ หนู นก สุนัข ยานพาหนะ ตลอดจนผู้เข้าชมเยี่ยมชมอย่างกวาดขันให้ห่างไกลจากคอกสัตว์

11. วิธีการอื่นๆ (Miscellaneous Measures) เช่น การใช้ความร้อน ความเย็น รังสี สารเคมี และทางกายภาพต่างๆ ในการฆ่าเชื้อ พวกเครื่องมือเครื่องใช้ เข็มฉีดยา กระบอกฉีดยา ควรได้รับการฆ่าเชื้ออย่างเหมาะสมและแน่นอนเพื่อช่วยในการควบคุมโรคที่อาจติดต่อโดยการใช้เครื่องมือเหล่านั้น

7.2 การสังเกตพฤติกรรมโคป่วย

ผู้เลี้ยงโคกระบือควรสังเกตความผิดปกติภายในฝูงตลอดเวลา เช่น การกินอาหาร การถ่าย อุจจาระ ปัสสาวะ พฤติกรรมของโคที่มีสุขภาพปกติและโคป่วย ดังตารางที่ 7.1

การวัดอุณหภูมิของสัตว์นิยมวัดทางทวารหนัก อุณหภูมิปกติของสัตว์แสดงไว้ในตาราง 7.2

การทำวัคซีนป้องกันโรคเพื่อกระตุ้นระบบภูมิคุ้มกัน เพื่อให้มีการสร้างแอนติบอดี ซึ่งเป็นโปรตีนที่สร้างจากเซลล์เม็ดเลือดขาวของร่างกาย ให้มาทำหน้าที่ในการปกป้องร่างกายจากโรคระบาด ตัวอย่างโปรแกรมวัคซีนป้องกันโรคในโคเนื้อ วัคซีนที่ทางกรมปศุสัตว์กำหนดและรณรงค์ให้ทำเป็นประจำเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรคในโคเนื้อทุกตัว ได้แก่ โรคปากและเท้าเปื่อย โรคคอบวม และ

ตารางที่ 7.1 เปรียบเทียบพฤติกรรมโคปกติกับโคที่เจ็บป่วย

พฤติกรรมปกติ	พฤติกรรมเริ่มป่วย
- เมื่อปล่อยแปลง จะเตะเล็มหญ้าติดต่อกันประมาณ 1 – 3 ชั่วโมง แล้วหยุดนิ่ง (อาจยืนหรือนอน) ประมาณ 10-20 นาที จากนั้นเริ่มเคี้ยวเอื้อง ประมาณ 10-20 นาที แล้วเตะเล็มหญ้าสลับกันไป - เมื่ออยู่คอก จะเคี้ยวเอื้องและหยุดนิ่งสลับกันไป - ขณะหยุดนิ่งอาจยืนหรือนอน บางครั้งก็หลับตาแต่หูและหางยังคงกระดิกไล่แมลงตลอดเวลา - ในวันหนึ่งๆ โคจะดื่มน้ำ 3-4 ครั้ง ถ้าแปลงหญ้าไม่สมบูรณ์ โคจะใช้เวลาเตะเล็มหญ้ามามากที่สุด อาจจะเตะเล็มหญ้าตลอดวัน(ถ้ายังไม่อิ่ม) โดยไม่หยุดพักนิ่งและเคี้ยวเอื้องเลย - ปัสสาวะปกติมีสีใสหรือสีเหลืองอ่อน - ปกติโคถ่ายอุจจาระวันละประมาณ 8 ครั้ง คือ กลางวัน 5 ครั้ง กลางคืน 3 ครั้ง รวมอุจจาระหนักประมาณ 4-5% ของน้ำหนักตัว ลักษณะอุจจาระ ขึ้นอยู่กับชนิดอาหาร ถ้ากินหญ้าอย่างเดียวจะมีสีเขียว กลิ่นไม่เหม็นมาก - การเต้นของหัวใจปกติ 60-70 ครั้ง/นาที - การหายใจปกติ 15-30 ครั้ง/นาที - อุณหภูมิร่างกายโคปกติอยู่ระหว่าง 38-39 องศาเซลเซียส วัดโดยใช้ปรอทสอดที่ทวารหนัก	- เมื่อปล่อยแปลง จะยืนนิ่งได้ตั้งไม้ตลอดเวลาโดยไม่เตะเล็มหญ้าและไม่เคี้ยวเอื้อง - ขณะอยู่ในคอกไม่เคี้ยวเอื้องเลย ไม่แกว่งหางไล่แมลง ยืนหรือนอนซึมตลอดเวลา ไม่ชอบเคลื่อนไหว - ปัสสาวะมีสีขุ่นหรือเหลืองเข้ม หรือเหลืองปนเขียว มีเลือดปน - อุจจาระเหลว สีแดงหรือมีเลือดปน ถ่ายเป็นมูกหรือเป็นเมือก มีกลิ่นเหม็นมาก มีพยาธิปน - หัวใจเต้นช้าหรือเร็วกว่าปกติ - หายใจหอบ ถึหรือหายใจเบา ๆ นาน ๆ ครั้ง - อุณหภูมิร่างกายสูงกว่าปกติ

การวัดอุณหภูมิของสัตว์นิยมวัดทางทวารหนัก อุณหภูมิปกติของสัตว์แสดงไว้ในตาราง 7.2

ตารางที่ 7.2 อุณหภูมิของสัตว์ปกติ

Animal	Minimum องศาเซลเซียส	Maximum องศาเซลเซียส
Horse	37.5	38.0
Fowl	Up to 38.3	
Calf	38.5	40.5
Young cattle	38.5	40.0
Adult cattle	37.5	39.5
Buffalo	37.5	39.0
Elephant	Average 36.5	
Camel	35.0	38.5
Lamb	38.5	40.5
Adult sheep	38.5	40.0
Goat	38.5	40.5
Young pig	39.0	40.5
Adult pig	38.0	40.0
Dog	37.5	39.0
Cat	38.0	39.5
Domestic fowl	40.5	43.5
Duck and other aquatic birds	40.0	43.0

ตารางที่ 7.3 ชีพจรและอัตราการหายใจของสัตว์บางชนิด

Animal	Pulse rate per minute	Respiration rate per minute
Horse	34-40	8-12
Cattle	40-60	12-16
Calf	100-150	30-60
Elephant	25-28	48
Sheep and goat	70-90	20-30
Camel	30-50	5-12
Pig	55-75	20-30
Dog	70-100	15-30
Cat	110-120	20-30
Fowl	120-160	15-50

ตารางที่ 7.4 โปรแกรมวัคซีนสำหรับโคเนื้อ

อายุ	วัคซีนที่ให้เพื่อป้องกันโรค	
	โรคปากและเท้าเปื่อย โรคคอบวม	โรคแท้งติดต่อ*
12 สัปดาห์		✓
14 สัปดาห์		
16 สัปดาห์	✓	✓
20 สัปดาห์	✓	
ทุก ๆ 4 สัปดาห์	✓	
ทุกปี		✓

* ทำเพียงครั้งเดียวในลูกโคเพศเมียอายุระหว่าง 3-8 เดือน เท่านั้น
ที่มา : กรมปศุสัตว์ (2547)

โรคแท้งติดต่อ (ทำเพียงครั้งเดียวในลูกโคเพศเมียอายุระหว่าง 3-8 เดือนเท่านั้น) ดังตารางที่ 7.4

หลังจากการทำวัคซีนควรให้โคอยู่ในที่ร่มและอากาศถ่ายเทได้ดี หากสัตว์มีอาการของการแพ้วัคซีน เช่น มีอาการบวมบริเวณที่ฉีดอย่างรวดเร็ว ยืนตัวสั่น น้ำตาไหลและอาเจียนแรงถึงขึ้นเสียชีวิตอย่างรวดเร็ว เป็นต้น ซึ่งอาจจะเริ่มพบได้ภายใน 1 ชั่วโมงหลังการทำวัคซีน บางรายอาจจะเริ่มแสดงอาการเร็วกว่านี้ หากพบอาการดังกล่าวให้รีบตามสัตว์แพทย์ทันที อย่างไรก็ตามวัคซีนที่ผลิตโดยกรมปศุสัตว์ในอย่างไรก็ตาม วัคซีนที่ผลิตโดยกรมปศุสัตว์ ปัจจุบันได้มีการพัฒนาคุณภาพดีเป็นลำดับ ปัญหาการแพ้วัคซีนในโคได้ลดลงอย่างมาก แต่ก็ไม่ควร ประมาท ทุกครั้งที่ทำวัคซีนเจ้าของสัตว์ควรปฏิบัติตามคำแนะนำของสัตวแพทย์และหมั่นสังเกตอาการผิดปกติต่าง ๆ ดังกล่าว

7.3 โรคที่สำคัญในโคเนื้อและกระบือ

7.3.1 โรคปากและเท้าเปื่อย(Foot and Mouth Disease)

เป็นโรคติดต่ออย่างรวดเร็วของสัตว์เคี้ยวเอื้องและสุกร ลักษณะสำคัญของโรคคือ มีไข้ อักเสบที่เยื่อเมือกในปาก และผิวหนังบริเวณเนื้อกีบ ที่ปากและเท้า เป็นตุ่มโรคนี้ไม่ทำให้สัตว์ตาย แต่ทำให้เสียหายต่อเศรษฐกิจ

สาเหตุเกิดจากเชื้อไวรัส 7 types ได้แก่ type O, A, C, SAT.1, SAT.2, SAT.3 และ Asia 1 ที่พบในประเทศไทยมี 3 type คือ O, A และ Asia 1

การติดต่อ

1. ติดต่อโดยตรง ส่วนใหญ่ติดต่อโดยการสัมผัสโดยตรงจากสัตว์ป่วยไปยังสัตว์ปกติ ทางสิ่งปนเปื้อนเชื้อ เช่น น้ำลาย น้ำนม ปัสสาวะ อุจจาระ และสิ่งขับถ่ายต่างๆ
2. ติดต่อทางอ้อม โดยเชื้อโรคติดไปกับเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เสื้อผ้า ยานพาหนะ สิ่งรองพื้น ตลอดจนสัตว์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องหรือสัมผัสกับสัตว์ป่วย

อาการ (Symptoms)

ระยะฟักตัวของโรค ประมาณ 2–6 วัน แต่อาจนานถึง 21 วันได้ ลักษณะอาการขึ้นอยู่กับความรุนแรงของเชื้อและความต้านทานของตัวสัตว์เอง

อาการแรก คือมีไข้ระยะสั้น อาจไม่ทันสังเกต ต่อมาโคจะเบื่ออาหาร เคี้ยวเอื้องช้าลง มีน้ำลายไหลยืด ภายใน 2–3 วัน จะเกิดตุ่มใส (Vesicles) ที่เหงือก แก้ม ลิ้น ริมฝีปาก และที่กีบส่วนใหญ่ที่รอยต่อระหว่างผิวหนังกับกีบและระหว่างกีบ ทำให้โคเดินกระเผลกภายใน ตุ่มใสเหล่านี้มีเชื้อไวรัสอยู่มาก ซึ่งต่อมาตุ่มเหล่านี้จะแตกออก บางครั้งอาจเกิดตุ่มใสที่หัวนมและเต้านม ทำให้เต้านมบวมและอ่อนนุ่ม นอกจากนี้จะให้น้ำนมลด และอาจแท้งลูกในโคท้อง อัตราการตายของโรคนี้ประมาณ 3–5% หลังจากหายจากโรคนี้โคจะมีความต้านทานโรคเฉพาะเชื้อชนิดนั้นๆ ประมาณ 2–4 ปีหรือกว่า

รูปที่ 7.1 อาการโรคปากและเท้าเปื่อยพบเม็ดตุ่มใสที่ปาก
ที่มา : Thaicowboy Magazine (2550)

การตรวจซาก (Necropsy) นอกจากพบตุ่มใส ที่ปากและที่เท้าแล้ว เมื่อผ่าซากตรวจจะพบตุ่มใสที่หลอดเลือดหัวใจ กระเพาะลำไส้ บางครั้งอาจพบที่ หลอดลมในรายที่เป็นมากอาจมีการอักเสบที่กล้ามเนื้อหัวใจ (myocarditis) กล้ามเนื้อหัวใจจะมีลักษณะเป็นทางเหลืองๆ

การป้องกันและการรักษา

1. ให้สัตว์อยู่ในที่แห้งและหยุดใช้งาน
2. ห้ามเคลื่อนย้ายสัตว์ป่วย
3. แยกสัตว์ป่วยทันทีทันใด
4. ห้ามการเข้าเยี่ยมชมฟาร์ม
5. ใช้น้ำยาฆ่าเชื้อบริเวณพื้นคอกและเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เพื่อป้องกันการ

ระบาดของโรค

6. ห้ามนำสัตว์ใหม่เข้าสู่ฟาร์มโดยไม่แน่ใจว่าปลอดโรค
7. ให้วัคซีนป้องกันโรคทุก 4 – 6 เดือน หรือปีละ2ครั้งเป็นอย่างน้อย
8. บางประเทศทำลายสัตว์ป่วยโดยการเผาหรือฝัง
9. ไม่มียาที่รักษาเชื้อไวรัสนี้ได้ แต่ป้องกันการติดเชื้อแบคทีเรียโดยล้างปากด้วย

เช่น สารส้ม เกลือ หรือสารละลายด่างทับทิม ฯลฯ

แผลในปากอาจแต้มด้วย เจนเทียนไวโอเลต (gentian violet) ที่กึ่งล้างด้วย antiseptic เช่น สารละลาย crinoline 2% แล้วทาแผลด้วยน้ำมันดินหรือเนกาซันด์ และฉีด เพนนิซิลิน (penicillin) หรือ สเตรปโตไมซิน (streptomycin) เพื่อป้องกันโรคแทรก

7.3.2. โรคเฮโมรายิกเซฟติซีเมียหรือโรคคอบวม(Hemorrhagic Septicemia หรือ Shipping fever หรือ Pasteurellosis) เป็นโรคติดต่อรุนแรงในโค กระบือ อูฐ แพะ แกะ สุกร และม้า โค กระบือ รุนแรงที่สุด โรคนี้มักเกิดในฤดูฝนหรือในระยะที่สัตว์มีความเครียด เช่น ขณะขนส่ง ทำงานหนัก ขาดอาหาร

สาเหตุ เกิดจากเชื้อ Pasteurella multocida type 1 (B)

การติดต่อ โดยการสัมผัสโดยตรงกับสัตว์ป่วย หรือโดยการกินอาหารหรือน้ำดื่มที่เปื้อนเชื้อ

อาการ โดยทั่วไปเป็นทั้ง แบบเฉียบพลัน(per acute)และรุนแรง(acute) ระยะฟักตัวของโรคสั้น อาจนานถึง 2 วัน อาการโดยทั่วไปสัตว์จะมีไข้สูงอย่างรวดเร็ว(106-107 องศาฟาเรนไฮต์) ซึม น้ำลายไหล ในรายรุนแรงอาจตายภายใน 6 – 24 ชั่วโมง นอกจากนี้สัตว์จะมีการบวมบริเวณคอ หน้าอก หายใจไม่สะดวก มีเสียงดัง ลึนบวม มีน้ำมูก

การป้องกัน

1. แยกสัตว์ป่วยไปรักษาดังหาก
2. ให้วัคซีนทุก 6 เดือน
3. หลีกเลี่ยงการใช้งานหนักมากเกินไป

4. ให้อาหารและน้ำอย่างเพียงพอเพื่อให้สัตว์มีสุขภาพสมบูรณ์

5. สัตว์ตายควรทำลายโดยการฝังหรือเผา

การรักษา จะได้ผลดีเมื่อรักษาขณะโคเริ่มแสดงอาการป่วยโดยให้ยาปฏิชีวนะหรือยาฆ่าเชื้อต่างๆ เช่น อ็อกซีเตตราไซคลิน เทอราไมซิน เพนนิซิลิน เป็นต้น

7.3.3. วัณโรค (Tuberculosis หรือ Paris disease)

เป็นโรคติดต่อเรื้อรังของโคและสัตว์เลี้ยงทุกชนิดตลอดจนมนุษย์ โรคนี้ทำให้เกิดการขึ้นได้ท่อน้ำนมทุกชนิด ยกเว้นกล้ามเนื้อลาย

สาเหตุ เกิดจากเชื้อ *Mycobacterium tuberculosis*

การติดต่อ

1. โดยการหายใจเอาฝุ่นละอองต่างๆ ที่มีเชื้อโรคเข้าไป
2. โดยการกินอาหาร นม หรือสิ่งเปื้อนเชื้อต่างๆ
3. อาจติดต่อทางบาดแผลได้แต่พบน้อย

อาการ เนื่องจากโรคนี้เกิดกับอวัยวะหลายชนิด อาการที่เกิดขึ้นก็แตกต่างกันไปตามอวัยวะที่เกิดโรคและอาการของโรคไม่ค่อยชัดเจน แต่กรณีที่เป็นอย่างรุนแรงหรือเป็นกับอวัยวะหลายชนิดอาจสังเกตอาการได้บ้าง โดยโคจะค่อยๆ ผอมลง กินอาหารไม่แน่นอน ถ้าเป็นที่ปอดจะมีอาการไอ ต่อมน้ำเหลืองที่ขั้วปอดบวม อาจกระทบกระเทือนต่อการหายใจ ถ้าเป็นมากขึ้นขณะไอจะมีเสมหะสีเหลืองออกมาด้วย ต่อมน้ำเหลืองบริเวณคอและหน้าอกขยายใหญ่

ถ้าเป็นวัณโรคที่ลำไส้จะมี ท้องเสีย และต่อมน้ำเหลืองของทางเดินอาหารขยายใหญ่

ถ้าเป็นวัณโรคในระบบสืบพันธุ์ ทำให้โคแท้งลูกในระยะหลัง การผสมพันธุ์ล้มเหลวมีเสมหะสีเหลืองปนหนองถูกขับออกมาจากทางเดินสืบพันธุ์

ถ้าเป็นวัณโรคที่เต้านม ทำให้เต้านมขยายใหญ่และต่อมน้ำเหลืองที่เต้านม (Supramammary lymphnode) ขยายใหญ่เมื่อคลำดูเป็นก้อนแข็งภายในเต้านม นมมีกลิ่นเหม็น มีตะกอนขาวๆ

การตรวจซาก

วิธีการของวัณโรคพบได้ที่อวัยวะหลายชนิด โดยเฉพาะที่ต่อมน้ำเหลืองและปอด ลักษณะทั่วไปของอาการเป็นตุ่มเนื้อตายขอบแข็งเหมือนไข่มุก (pearls) ถ้าเป็นใหม่ๆ ตรงกลางไส้มีสารเป็นก้อนสีเหลือง ถ้าเป็นอาการที่นาน (เก่า) จะแข็งขึ้นเพราะมีแคลเซียมไปเกาะอยู่ขอบจะยิ่งแข็งขึ้น

การป้องกันควบคุม

1. ทดสอบด้วยทูเบอร์คิวลิน (tuberculin) ถ้าพบว่าเป็นโรคก็คัดโคออกและส่งโรงฆ่าและควรทดสอบซ้ำทุก 6 เดือน

2. ฉีดวัคซีนให้กับลูกโคโดยใช้วัคซีน BCG. ใช้ได้ผลปานกลาง ให้ความคุ้มโรคสั้นประมาณ 1 ปี แต่จะมีผลรบกวนต่อการทดสอบด้วยทูเบอร์คิวลิน จึงไม่ควรทำวัคซีนพร้อมกับการทดสอบ

3. การสุขาภิบาลดี

การรักษา ไม่แนะนำให้ทำการรักษา ถ้าจะรักษาใช้ Ionized รักษาได้ผลพอสมควร

7.3.4 โรคแบคทีเรียหรือไขขาว(Blackleg)

เป็นโรคติดต่อรุนแรงในโค กระบือ แพะ แกะ ลักษณะสำคัญคือมีการอักเสบของกล้ามเนื้อ (myositis) โลหิตเป็นพิษ (toxemia) อย่างแรง อัตราการตายสูง

สาเหตุ เกิดจากเชื้อ Clostridium chauvoei พืชจากเชื้อนี้ทำให้เกิดการอักเสบของกล้ามเนื้อและเกิดเนื้อตายเฉพาะที่และเกิดโลหิตเป็นพิษ

การติดต่อ โดยการกินอาหารและน้ำที่ปนเปื้อนเชื้อหรืออาจติดต่อทางบาดแผลและทางสะดือ

อาการ โค กระบือ มีอาการเดินกระเผลก (lameness) และมีการบวมที่บริเวณขาที่เป็นโรค ชิม เบื่ออาหาร หดเคี้ยวเอื้อง ไข้สูง(106 องศาฟาเรนไฮต์) ชีพจรถี่(100-120 ครั้ง/นาที) ในระยะแรกที่มีการบวมเมื่อจับจะรู้สึกร้อนและสัตว์เจ็บปวด ต่อมาที่บวมจะเย็นและสัตว์ไม่รู้สึกเจ็บและต่อมาผิวหนังจะแห้งและแตกสภาพของโรคจะดำเนินไปอย่างรวดเร็ว สัตว์มักตายภายใน 12 – 36 ชั่วโมง หลังแสดงอาการให้เห็น

การตรวจซาก สัตว์ตายจะเกิดท้องอืดอย่างรวดเร็ว เลือดแข็งตัวเร็ว บริเวณกล้ามเนื้อที่เป็นโรคมียลักษณะคล้ำ บวม และมีฟองอากาศมีกลิ่นหืน ในช่องว่างต่างๆ ของร่างกายจะมีของเหลวมากกว่าปกติ อวัยวะส่วนที่แข็งจะเสื่อม ในเนื้อตับจะเกิดก๊าซขึ้นอย่างรวดเร็ว

การป้องกัน

- 1) ให้อัตราวัคซีนทุก 6 เดือน
- 2) ย้ายสัตว์ออกจากแปลงหญ้าหรือบริเวณที่มีเชื้อโรค
- 3) ซากสัตว์ที่ตายควรฝังหรือเผา

การรักษา ให้ Penicillin ขนาดมากๆ คือ 5,000 units/lb body weight หรือใช้ tetracycline ก็ได้ผลดี

7.3.5 โรค布鲁塞尔氏病ในโค-กระบือ(Bovine Brucellosis, Bang's disease, Contagious abortion)

เป็นโรคติดต่อของโค-กระบือ โดยมีการติดเชื้อของมดลูกและผนังหุ้มตัวลูกอ่อน ซึ่งทำให้เกิดการแท้งลูกในช่วงหลังของการตั้งท้องและเป็นหมัน โรคนี้สามารถติดต่อถึงคนได้ ทำให้เกิดโรค Undulant fever

สาเหตุ เกิดจากเชื้อ Brucella abortus ซึ่งเป็นแบคทีเรียแกรมลบขนาดเล็ก เชื้อนี้ถูกทำลายได้ง่ายโดยน้ำยาฆ่าเชื้อธรรมดา แสงแดด การพาสเจอร์ไรด์นม แต่เชื้อนี้อยู่ได้นานหลายสัปดาห์ในที่ชื้นและร่ม

การติดต่อ

1. นำสัตว์ที่เป็นโรคเข้าสู่ฝูง
2. กินอาหารหรือน้ำดื่มที่เปื้อนเชื้อ หรือรก และสิ่งขับถ่ายของสัตว์ที่เปื้อนเชื้อ
3. โดยการผสมพันธุ์กับพ่อโคที่เป็นโรค
4. ติดต่อกับผิวหนังที่มีบาดแผล
5. ติดต่อกับเยื่อหุ้มต่างๆ เช่น เยื่อหุ้มที่ตา จมูก ปาก
6. อาจติดต่อโดยแมลงดูดเลือดโดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกเห็บ

อาการ ระยะฟักตัวของโรคตั้งแต่ 2–3 วัน จนถึง 2–3 เดือน ในระยะแรกเชื้อจะอยู่ที่ต่อมน้ำเหลืองบริเวณที่ได้รับเชื้อแล้ว กระจายไปยังต่อมน้ำเหลืองของเต้านม มดลูก ขั้วต่อ ตับ และม้าม หลังจากนั้นเชื้อก็จะกระจายเข้าสู่กระแสเลือด ทำให้โค

1. แท้งลูกในช่วงหลังของการตั้งท้องตั้งแต่ 5 เดือนขึ้นไป
2. ลูกที่คลอดออกมามักตายหรืออ่อนแอ
3. มักมีรกค้าง
4. มดลูกอักเสบ
5. เป็นหมันชั่วคราวหรือถาวร
6. ในตัวผู้อันตรายอีกเสบ ทำให้โคไม่ยอมผสมและอาจหมัน

การป้องกัน

1) การสุขาภิบาลที่ดี

- รก ลูกสัตว์ และสิ่งเปื้อนเชื้อโรคจากสัตว์ที่เป็นโรคควรฝังหรือเผา หรือใช้น้ำยาฆ่าเชื้อ
- บริเวณที่เปื้อนเชื้อควรทำความสะอาดด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อ
- น้ำนมจากโคที่เป็นโรคควรผ่านการฆ่าเชื้อก่อนที่จะทิ้งไป
- โคที่นำมาเข้าฝูงใหม่ควรทดสอบโรคก่อน
- แยกโคที่เป็นโรคออกจากโคที่ไม่เป็นโรคและทำลายเสีย

2) ทดสอบโรคในฝูงโคเป็นประจำทุกปีอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง

3) การฉีดวัคซีนสเตรน 19

- ฉีดลูกโค-กระบือ อายุ 3–6 เดือน เข้าใต้ผิวหนังครั้งเดียว 2 ซีซี. ให้ภูมิคุ้ม

โรคนาน 7–8 ปี

- ห้ามฉีดโค กระบือ เพศผู้ เพราะจะทำให้เป็นหมัน อัตราการผสมติดต่ำ อันตะ

อักเสบวมได้

การรักษา ยังไม่มีวิธีการรักษาที่ได้ผล

7.3.6 โรคท้องอืด (Bloat)

โรคท้องอืด หมายถึงโรคที่มีการขยายใหญ่ของรูเมน เนื่องจากการมีแก๊สมากเกินไป

สาเหตุ ส่วนใหญ่เกิดจากโคกินหญ้าอ่อนสด หรือพวกพืชตระกูลถั่วมากเกินไป โดยเฉพาะในขณะที่ยังเปียกน้ำค้างหรือฝนอยู่ นอกจากนี้ อาจเกิดจากการอุดตันในหลอดอาหารหรือการทำงานของกระเพาะอาหารเสียไป

อาการ โคจะหยุดกินอาหาร แยกออกจากฝูง ท้องขยายใหญ่ และตึงขึ้น เมื่อเคาะจะรู้สึกดังคล้ายกลอง หายใจถี่และตื้น อ้าปาก ถ้าเป็นมากขึ้น โคจะนอนลงทำให้การหายใจลำบากยิ่งขึ้น ตาแดง และโปนออกมากกว่าปกติ โคจะตายหลังจากล้มตัวลงนอนไม่นาน เนื่องจากการหายใจไม่ออก

การรักษา ให้รีบรักษาโดยเร็วก่อนที่จะหายใจไม่ออกและตายเสียก่อน ถ้าเป็นไม่มากกรอกน้ำมันพืชประมาณ 500 – 1,000 มิลลิลิตร หรือใช้ส่วนผสมของน้ำมันสน 28 มิลลิลิตร น้ำมันพืช 568 มิลลิลิตร กรอกให้กิน เพื่อช่วยระบายแก๊สออก อาจใช้สายยางผ่านเข้าไปในกระเพาะหมักหรือจะใช้ยาขับแก๊ส คือ cabochol 2-4 มิลลิลิตร ฉีดเข้าใต้ผิวหนังหรือเข้ากล้ามเนื้อ ถ้าเป็นมากใช้โทรคาเคนนูลาร์ เจาะที่สวับซ้าย

การป้องกัน ให้โคกินหญ้าแห้งหรือฟางก่อนปล่อยแปลง ให้โคกินหญ้าสดหรือพืชตระกูลถั่ว หรือปล่อยโคตอนสายหลังน้ำค้างแห้งก่อน ถ้าเกิดจากการอุดตันที่หลอดอาหารก็ล้วงเอาสิ่งอุดตันออก

ท้องอืดสวับด้านซ้าย

รูปที่ 7.2 อาการโรคท้องอืดกระเพาะรูเมนจะมีแก๊สท้องขยายใหญ่
ที่มา : Thaicowboy Magazine (2550)

7.3.7 โรคขี้กลาก(Ringworm)

เป็นโรคติดต่อของผิวหนังของสัตว์หลายชนิด ในโครุนแรงกว่าสัตว์อื่น โรคนี้อาจติดต่อถึงคนได้

สาเหตุ เกิดจากเชื้อรา Trichophyton spp. และ Microsporum spp.

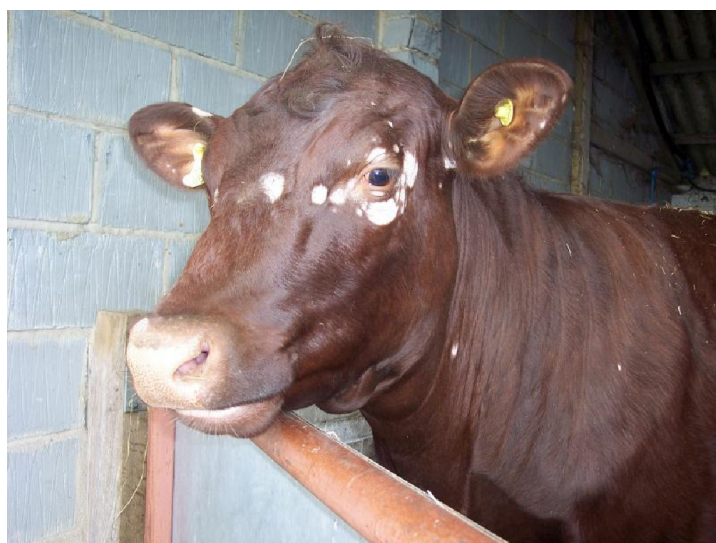
การติดต่อ มักติดต่อได้ง่ายในช่วงที่ผิวหนังเปื่อยขึ้นเป็นเวลานาน และอุณหภูมิสูง โดยติดต่อจากແປງ เชือกของบังคับสัตว์ คอกที่เปื้อนเชื้อ หรือการสัมผัสโดยตรง

อาการ ในโคจะแสดงอาการให้เห็นภายหลังจากสปอร์ของเชื้อราไปสัมผัสกับผิวหนังภายใน 1 เดือน โดยจะมีขนร่วงหลุดเป็นวงและมีสะเก็ด ซึ่งพบการมากที่บริเวณหัว คอ และตะโพก บางรายถ้ามีเชื้อหนองร่วมกับผิวหนังจะอักเสบมีหนอง โดยมากโคจะแสดงอาการคันถูกับคอกหรือรั้วจนมีเลือดออก

การรักษา ทำความสะอาดบริเวณที่เป็นโรคโดยແປງสะเก็ดออก แล้วล้างด้วยยาฆ่าเชื้อรา เช่น cetrimide 0.5 – 1% หรือใช้ etisazol (netrosella) 10% เจือจาง 1:10 ทาด้วยແປງเป็นเวลา 3 – 5 วัน ในรายรุนแรงที่มีอาการคันมากให้ทาร่วมด้วยพวก corticosteroids หรืออาจให้กิน griseofulvin 2 – 2.5 กรัม เป็นเวลา 10 – 12 วัน แต่ยานี้ค่อนข้างแพง หรืออาจใช้ทิงเจอร์ไอโอดีนทาทุกวัน ช่วยลดความรุนแรงของโรคลง

การป้องกัน

1. แยกสัตว์ป่วยไปรักษาต่างหาก
2. คอกที่พักสัตว์ ล้างถูด้วย formaldehyde 2% หรือใช้โซดาไฟ (caustic soda) 1% หรือ phenol 2 – 5 % ในฝูงโคอาจพ่นด้วยส่วนผสมของ formaldehyde 0.4% กับ caustic soda 0.5% พ่น 2 ครั้ง ห่างกัน 1 สัปดาห์ โคที่มีสุขภาพไม่สมบูรณ์มักเป็นโรครง่าย จึงควรเลี้ยงให้ได้รับอาหารอย่างเพียงพอ

รูปที่ 7.3 อาการโรคจี้กลากขนร่วงหลุดเป็นวงและมีสะเก็ด

ที่มา : http://www.ponthefarm.e2bn.orglibrary1191147089100_7384.jpg

7.3.8 โรคกีบเน่า (Foot rot)

โรคกีบเน่าเป็นโรคที่ทำให้เนื้อเยื่อที่เท้าเกิดการอักเสบ (inflammation) เกิดเนื้อตาย (necrosis) และเป็นแผลขอบแข็ง หรือแผลหลุม (ulcer)

สาเหตุ เกิดจากเชื้อจุลินทรีย์หลายชนิด ส่วนใหญ่เกิดจากเชื้อแบคทีเรียพวก Fusiformis spp. โดยเฉพาะ F. necrophorus และอาจเกิดจาก F. nodosus หรือพวก Spirochetes เช่น Spirochete pentothal โดยเชื้อเข้าทางบาดแผลหรือรอยแตกที่กีบ

อาการ โคเคินกระผลก ถ้าเป็นมากขึ้นจะมีไข้ เบื่ออาหาร น้ำนมลด กีบบวม มีเลือดคั่ง ผิวหนังระหว่างกีบแตก บวม ลอก และเป็นแผลขอบแข็ง ต่อมาเมื่อมีจุลินทรีย์ร่วม ทำให้โคลุกขึ้นลำบาก

การรักษา ทำความสะอาดกีบด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อ (disinfectants) และตัดเนื้อเยื่อที่เกิด เนื้อตาย ออก แล้วทาด้วยสารละลายหรือ paste(แป้งเปียก) ของ formalin 2 – 5% copper sulfate 5% (จุนสี) ติดต่อกัน 4 วัน หรือใช้ขี้ผึ้ง หรือผงซัลฟาหรือปฏิชีวนะหาหรือโรยแผลก็ได้ ถ้าเป็นมากควรให้ Sodium sulfapyridine 0.15 กรัม/กก. หรือ Sodium sulfadimidine ขนาด 1 กรัม/15 ปอนด์ (น้ำหนักตัว) เข้าเส้นหรือใช้ปฏิชีวนะ เช่น Penicillin ขนาด 3,000 units/lb.bo.wt. เข้ากล้ามเนื้อ

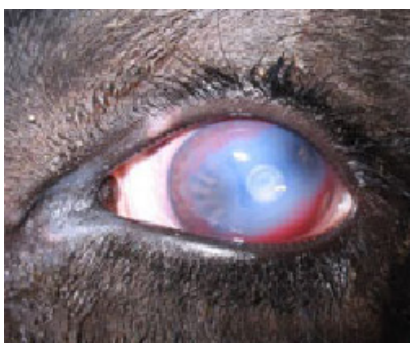
7.3.9 โรคตาแดง(Infectious Keratoconjunctivitis, หรือ Pink eye)

เป็นโรคที่มีการอักเสบของ Cornea และ conjunctiva ของโค กระบือและอาจเป็นในแพะ แกะ ด้วย สาเหตุ ส่วนมากเกิดจากเชื้อแบคทีเรีย Moraxella bovis และอาจเกิดจากเชื้อไวรัสด้วย สาเหตุชักนำที่ทำให้เกิดโรคนี้ได้ง่าย เช่น ฝุ่น ลม แสงจ้า แผลง (โดยเฉพาะแผลงวัน) ขาดอาหาร โดยเฉพาะขาดวิตามินเอ

การติดต่อ

1. โดยแมลงวันหรือแมลงที่ตอมตาสัตว์ที่เป็นโรคไปยังสัตว์ดี
2. สัมผัสโดยตรง
3. ฝุ่นละอองที่มีเชื้อเข้าตา

อาการ ระยะฟักตัวประมาณ 3–5 วัน สัตว์จะมี cornea และ conjunctiva อักเสบ บวมแดง(-ตาแดง) มักจะมีน้ำตาไหล และมีน้ำมูก ต่อมา cornea จะเริ่มขุ่นขาว มีขี้ตา และหนังตามักติดกัน เมื่อเป็นมากขึ้นจะเกิด ulcer บน cornea เป็นผลให้ตาบอด การระบาดของโรคจะสิ้นสุดประมาณ 3 สัปดาห์

รูปที่ 7.4 อาการมี cornea และ conjunctiva อักเสบ บวมแดง (ตาแดง) มักจะมีน้ำตาไหล
ที่มา : [http://www.ext.vt.edu/pubs/beef400-750stage1.jpg2\[1\].jpg](http://www.ext.vt.edu/pubs/beef400-750stage1.jpg2[1].jpg)

การรักษา ถ้าเป็นไม่มากบางรายอาจหายเอง ถ้าเป็นมากต้องรับรักษา มิฉะนั้นจะทำให้ตาบอด โดยแยกสัตว์ป่วยให้อยู่ในที่ค่อนข้างมืด แล้วให้ยาพวกปฏิชีวนะหยอดตา เช่น Ox tetracycline 0.5% Chloramphenicol 0.1 – 1 % ointment ถ้าเป็นมากควรฉีดยาปฏิชีวนะหรือยาซัลฟาด้วย นอกจากนี้อาจให้วิตามินเอร่วมด้วยก็ดียิ่ง

การป้องกัน

1. จัดการดี
2. ป้องกันกำจัดแมลงตอมตา
3. ตรวจสอบดูตาทุกวัน
4. กักสัตว์ที่นำเข้าฝูงใหม่แยกไว้ประมาณ 60 วัน

7.3.10 โรคปอดอักเสบหรือปอดบวม (Pneumonia)

เป็นโรคที่เกิดการอักเสบของปอด รวมทั้งเยื่อหุ้มปอดและหลอดลม

สาเหตุ

1. เกิดจากเชื้อจุลินทรีย์หลายชนิด เช่น แบคทีเรีย ไวรัส เชื้อรา เป็นต้น
2. เกิดจากตัวอ่อนของพยาธิที่ไชผ่านปอด (Verminous pneumonia)
3. จากการเปลี่ยนแปลงของอากาศทันทีทันใด โดยเฉพาะอากาศชื้นและหนาว
4. เกิดจากสิ่งแปลกปลอมเข้าไปในปอด (Aspiration pneumonia)

อาการ มีไข้สูง หายใจหอบ ไอ หายใจด้วยความเจ็บปวด ข้นขาหน้า โกง ยึดคอ บางรายอาจมีน้ำมูก ถ้าเคาะดูจะได้ยินเสียงทึบ

การตรวจซาก เนื้อปอดและเยื่อหุ้มปอดอักเสบและมีเลือดคั่งในปอด เนื้อปอดที่อักเสบจะจมน้ำ มีสีแดงคล้ำ

การรักษา แยกสัตว์ไปอยู่ในที่แห้ง สะอาด และอบอุ่น แล้วให้ยาปฏิชีวนะ เช่น Penicillin หรือ Chloramphenicol ให้ยาบำรุง

7.3.11 โรคในลูกโค

1. โรคท้องร่วงในลูกโค (White scours หรือ Calf scours)

สาเหตุ

1) สาเหตุโดยตรงเกิดจากเชื้อแบคทีเรีย เช่น *Escherichia coli* นอกจากนี้อาจเกิดจากเชื้อ *Salmonella* sp. และ *Clostridium* sp.

2) สาเหตุชักนำ

- การขาดวิตามินเอของแม่โคก่อนคลอด
- ลูกโคได้รับ Colostrum ไม่เพียงพอ
- การเปลี่ยนแปลงของอากาศทันทีทันใดหรืออากาศหนาว ชื้นและ
- ให้ลูกโคคลอดใหม่อยู่ร่วมกับโคอื่น

การติดต่อ โดยการกินอาหาร นม และน้ำที่เปื้อนเชื้อ และอาจติดต่อทางรกและสายสะดือ

อาการ ลูกโคอาจแสดงอาการค่อยเป็นค่อยไป หรือเป็นอย่างรุนแรงก็ได้ บางตัวอาจตาย

รูปที่ 7.5 ปัสสาวะจากโคที่เป็นโรคไข้เห็บ(หลอดซ้าย)และซีรัมจากโคตัวเดียวกัน(หลอดขวา)

ที่มา: http://www.intervet.co.th/binaries125_124837.jpg.jpg

ภายใน 24 ชั่วโมง หลังคลอดโดยไม่แสดงอาการให้เห็น อาการสำคัญที่สังเกตคือ มีไข้สูง อุจจาระร่วง อุจจาระมีสีอ่อนเหลวมาก เป็นฟอง และอาจมีเลือดปน อ่อนเพลีย ผอมและตาย ภายใน 2 – 5 นาที

การรักษา ให้ยาซัลฟาหรือปฏิชีวนะทางปากหรือนิด และให้ยาบำรุง เช่น น้ำเกลือ-กลูโคส electrolyte วิตามิน

การป้องกัน

- คอกคลอดควรสะอาด
- ให้อาหารแม่โคอย่างเพียงพอและเหมาะสม
- ให้ลูกโคแรกคลอดได้รับ colostrums อย่างเพียงพอ
- ให้ลูกโคแรกคลอดอยู่ในคอกสะอาดแยกต่างหากจากลูกโคอื่น

2. สะดืออักเสบ(Navel-ill และ Ormphebitis)

เป็นโรคติดเชื้อที่สะดือของลูกโค แล้วเชื้อเข้าสู่กระแสเลือด ทำให้เกิดโลหิตเป็นพิษแล้วตาย สาเหตุ เกิดจากแบคทีเรียหลายชนิด เช่น Streptococci Staphylococci และ E.coli โดยเชื้อเข้าทางสะดือ

อาการ สะดืออักเสบบวม เจ็บปวด และมีหนอง ในรายรุนแรงอาจตายในภายใน 2 – 4 วัน หลังคลอด บางรายอาจมีการอักเสบที่ข้อเท้า ซึ่งทำให้ลูกโคเคลื่อนไหวลำบาก หรือเดินกระเผลก ปกติลูกโคที่เป็นโรคจะอยู่ได้อย่างน้อย 1 สัปดาห์ บางรายถ้าเป็นฝีที่ปอดจะทำให้มีอาการไอ

การรักษา ทำความสะอาดสะดือ ใส่ยาฆ่าเชื้อแล้วให้ยาปฏิชีวนะ

การป้องกัน

- ทำความสะอาดสะดือด้วยยาฆ่าเชื้อ เช่น ทิงเจอร์ไอโอดีน ควรทำติดต่อกัน 4 – 5 วัน และให้ยากันแมลงวันตอมสะดือ

- ให้ลูกโคอยู่ในที่สะอาด

7.4 พยาธิในโคและกระบือ

พยาธิ (Parasites) หมายถึง สิ่งมีชีวิตที่อาศัยเกาะกินอยู่บนหรือภายในร่างกายของสิ่งมีชีวิต-
อีกชนิดหนึ่ง ซึ่งอาจอาศัยอยู่ชั่วคราวหรือถาวรก็ได้

พยาธิแบ่งออกเป็น 2 พวกใหญ่ ๆ คือ

1. พยาธิภายใน (Endoparasite) คือพยาธิที่อาศัยเกาะกินอยู่ภายในร่างกายสัตว์
เช่น พยาธิใบไม้ในตับ พยาธิตัวกลม พยาธิตัวแบน และรวมถึงพวกโปรโตซัวด้วย
2. พยาธิภายนอก (Ectoparasite) คือพยาธิที่อาศัยเกาะกินอยู่ภายนอกในร่างกาย
สัตว์ เช่น พวกรังแก เหา เหลือบ ยุง เป็นต้น

อันตรายจากพยาธิ

พยาธิทำลายสุขภาพโคกระบือเนื่องจาก

1. แบ่งอาหารจากโค กระบือ เช่น พยาธิตัวดีดและพยาธิตัวกลมในลำไส้ จะแย่ง
อาหารที่น้อยแล้ว
2. ดูดกินเลือดจากโคกระบือ เช่น พยาธิปากขอ แมลงดูดเลือด
3. กัดกินเนื้อเยื่อหรืออาจจะปล่อยน้ำย่อยออกมาย่อยเนื้อเยื่อ
4. อาจจะไปอุดตันอวัยวะต่างๆ เช่น เส้นเลือด ท่อน้ำดี หรือลำไส้ ทำให้เกิด
โรคหรือตายได้
5. ทำให้เกิดบาดแผล เป็นทางให้เชื้อแบคทีเรียที่ทำให้เกิดโรคเข้าไปได้
6. ทำให้เกิดการอักเสบของเนื้อเยื่อ เกิดเนื้องอกหรือเป็นตุ่ม ซึ่งอาจจะขัดขวาง
การทำงานของอวัยวะบางอย่างของร่างกาย
7. พยาธิอาจขับสารพิษหรือสิ่งขับถ่ายที่เป็นพิษ ซึ่งอาจทำให้เม็ดเลือดแดงแตก
ตัว หรืออาจจะย่อยเนื้อเยื่อของสัตว์โดยตรง หรือทำให้น้ำย่อยอาหารสัตว์ผิดปกติ หรือเลือดไขแข็งตัว
8. การระคายเคืองทำให้โคหงุดหงิด และสุขภาพเสื่อมโทรม

การติดพยาธิ โคกระบือมีโอกาสรับพยาธิได้จาก

1. เข้าทางปาก จากการกินหรือตัวอ่อนของพยาธิโดยปะปนไปกับน้ำและอาหาร
2. เข้าทางผิวหนัง โดยการชอนไชของพยาธิตัวอ่อนระยะติดต่อหรือนำเข้าจาก
แมลงดูดเลือด
3. เข้าทางจมูก มักเป็นพยาธิของอวัยวะที่เกี่ยวกับทางเดินหายใจ
4. เข้าทางสายรก เข้าสู่ตัวลูกโคระยะตั้งท้อง
5. การสัมผัสโดยตรง มักเป็นพยาธิภายนอก

7.4.1 พยาธิที่พบในกระเพาะหมักและดอกจอก

พยาธิใบไม้ในกระเพาะอาหาร มีรูปร่างคล้ายถู หรือกรวย พบได้ที่กระเพาะหมัก

(ผ้าขี้ริ้ว หรือรูเมน) รวมทั้งที่กระเพาะคอกจอก(รังผึ้ง หรือเรติคูลัม) พยาธิตัวนี้พบได้ทั่วไปในประเทศไทย ตัวอ่อนของมันก่ออันตรายโดยทำให้ระคายเคืองในลำไส้เล็ก ส่วนตัวเต็มวัยที่อยู่ในกระเพาะหมักนั้นไม่ค่อยก่ออันตรายมากนัก พยาธิชนิดนี้มีหอยเป็นพาหะ การวินิจฉัยทำได้โดยการตรวจหาไข่พยาธิในอุจจาระ รวมทั้งอาการที่สัตว์แสดงออก เช่น ชุบผอม ท้องเสีย และอาจถึงตายได้

7.4.2 พยาธิที่พบในกระเพาะแท้(ขอบกระดัง)

พยาธิเส้นดุนหรือพยาธิกระเพาะอาหาร เป็นพยาธิตัวกลมขนาดยาวประมาณ 1 – 2 เซนติเมตร ตัวสีแดง เนื่องจากดูดเลือดเป็นอาหาร พบได้ทั่วทุกภาคของประเทศไทย เมื่อมีปริมาณมากจะดูดเลือดสัตว์จนเกิดโลหิตจาง ชุบผอม ท้องเสีย น้ำนมลด และถึงตาย นอกจากนี้ในรายเรื้อรัง สัตว์จะมีอาการบวมหน้าตามบริเวณใต้คางหรือบริเวณส่วนล่างของร่างกายด้วย

7.4.3 พยาธิที่พบบริเวณลำไส้เล็ก

1. พยาธิไส้เดือน เป็นพยาธิตัวกลมขนาดใหญ่ ลำตัวค่อนข้างใส ตัวแก่แย่งอาหารจากโคอุดันบริเวณลำไส้เล็กและท่อน้ำดีเกิดภาวะติชาน ตัวอ่อนทำให้เกิดปอดอักเสบ และตับเสียหายเนื่องจากการซ่อนไข่ ในลูกโคจะมีการรุนแรง โดยจะถ่ายเหลว แคระแกรน ชุบผอม การเจริญเติบโตลดลง ขนหยอง

2. พยาธิเส้นด้าย เป็นพยาธิตัวกลม มีขนาดเล็ก มองเห็นยากด้วยตาเปล่า สัตว์มีอาการเบื่ออาหาร ท้องเสีย ลักษณะอุจจาระเหม็นคาว ลำไส้เล็กอักเสบแบบมีการลอกหลุด ปอดอักเสบและผิวหนังอักเสบเนื่องจากการซ่อนไข่ของตัวอ่อน

3. พยาธิปากขอ เป็นพยาธิตัวกลม ขนาดเล็ก ตัวสดสีออกแดงเล็กน้อย เพราะดูดเลือดที่บริเวณลำไส้เล็ก ทำให้เกิดภาวะโลหิตจาง อ่อนเพลีย ผลิตน้ำนมได้น้อยลง ท้องเสีย อาจมีสีดำปนออกมา(เลือดจากลำไส้เล็ก) และลำไส้อักเสบแบบเลือดออก นอกจากนี้ตัวอ่อนยังสามารถเข้าสู่ร่างกายได้โดยการไ้ผ่านผิวหนัง ทำให้เกิดภาวะผิวหนังอักเสบ โดยเฉพาะบริเวณไรกีบ ในรายที่รุนแรงอาจพบการบวมหน้าใต้คาง และผอมแห้ง ในลูกโคมักมีอาการรุนแรง

4. พยาธิตัวตืดของโค พยาธิตัวตืด มีโรบางชนิดเป็นพาหะนำโรค มีลักษณะเป็นปล้องติดกันหลายปล้อง ตัวแบน แย่งอาหารบริเวณลำไส้เล็ก ทำให้สัตว์ชุบผอม โตช้า แคระแกรน น้ำนมลด

7.4.4 พยาธิที่พบบริเวณลำไส้ใหญ่

1. พยาธิเม็ดตุ่ม เป็นพยาธิตัวกลมที่ทำให้เกิดเม็ดตุ่มที่ลำไส้ใหญ่เกิดลำไส้ใหญ่อักเสบ เมื่อผ่าซากออกมาจะพบเม็ดตุ่มมากมายที่ผนังลำไส้ใหญ่ สัตว์มีอาการท้องเสียและชุบผอม ในรายเลียบพลันจะมีการอักเสบของลำไส้เล็กและลำไส้ใหญ่ มีอุจจาระเหลวสีคล้ำออกมา ส่วนในรายเรื้อรัง อาจเกิดทั้งในโคที่อายุน้อย(อาจถึงตาย)และโคตัวโต(อาจฟื้นตัวได้) เม็ดตุ่มจะพบทั่วทั้งทางเดินอาหาร พบอาการท้องเสียเป็นระยะๆ ผอมโซ อ่อนเพลียอย่างมากและในลูกสัตว์มักจะถึงตาย สัตว์อาจมีอาการโลหิตจางและมีโปรตีนในเลือดต่ำ

2. พยาธิแส้ม้า เป็นพยาธิตัวกลมที่ดูดเลือดบริเวณลำไส้ใหญ่ โดยจะฝังส่วนหัวลงไปในชั้นเยื่อเมือกของลำไส้ใหญ่ โดยเฉพาะไส้ตัน ทำให้เกิดไส้ตันอักเสบและลำไส้ใหญ่อักเสบ พร้อมกับการตายของชั้นเยื่อเมือกและมีเลือดออก อาจพบการบวมน้ำและการลอกหลุดของชั้นเยื่อเมือกด้วย สัตว์จะมีอาการท้องเสีย มีมูกเลือดปนออกมา เบื่ออาหาร น้ำหนักลด

7.4.5 พยาธิที่พบบริเวณตับและท่อน้ำดี

พยาธิใบไม้ในตับ มีรูปร่างคล้ายใบไม้ ตัวสีชมพูอมน้ำตาล พบที่ท่อน้ำดีและตับ ทำให้เกิดการอุดตันที่ท่อน้ำดี เกิดฝีซัน ท่อน้ำดีอักเสบ หนาตัว คุณกินเนื้อเยื่อตับและเลือด สัตว์จะซูบผอม โตช้า แคระแกรน บวมน้ำใต้กาง และน้ำหนักลด

การวินิจฉัยโรคพยาธิในทางเดินอาหารและพยาธิใบไม้ในตับ โดยการสังเกตอาการที่สัตว์แสดงออก เช่น ท้องเสีย ลักษณะของอุจจาระ โลหิตจาง และการตรวจหาไข่พยาธิในอุจจาระ

การควบคุมและป้องกันพยาธิใบไม้ในทางเดินอาหารและพยาธิใบไม้ในตับ

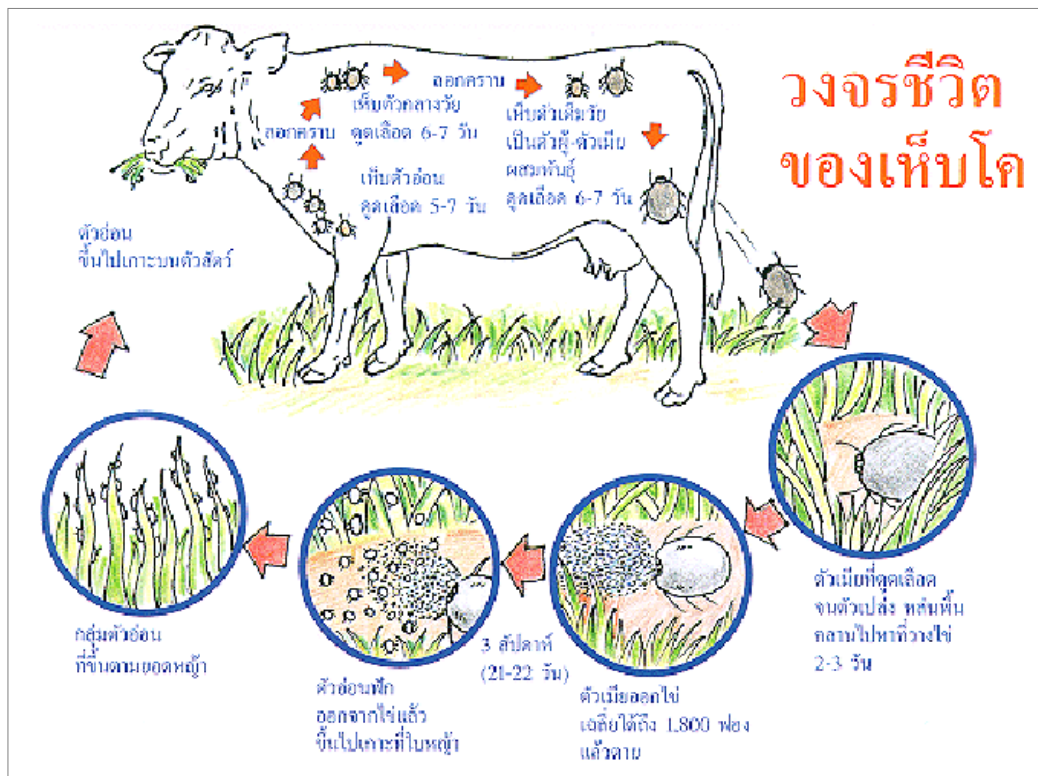
พยาธิตัวกลมมักจะติดโดยกินระยะติดต่อซึ่งปนเปื้อนอยู่ในสิ่งแวดล้อม คอก อาหาร หรือดินมาจากแม่ การป้องกันอาจทำได้โดย การจัดการเรื่องความสะอาด สุขอนามัยของคอกหรือบริเวณที่อยู่ มีการหมุนเวียนทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์(กรณีที่มีแปลงหญ้าและเลี้ยงแบบปล่อยแปลง) ส่วนพยาธิในกระเพาะอาหารและพยาธิใบไม้ในตับ จะติดโรคโดยการที่โคลงไปดื่มน้ำหรือกินวัชพืชในหนองน้ำที่มีหอยคันชุกชุม ดังนั้นการป้องกันที่ดีที่สุดคือ อย่าให้สัตว์ลงไปดื่มน้ำบริเวณหนองน้ำ ส่วนพยาธิตัวติดติดโดยกินพวกไรบางชนิด การป้องกันอาจทำได้ยาก

อย่างไรก็ดี การควบคุมป้องกันทั้งพยาธิในทางเดินอาหารและพยาธิใบไม้ อาจทำได้โดยใช้ยาถ่ายพยาธิเป็นประจำที่ใช้ควรเป็นแบบออกฤทธิ์กว้าง คือสามารถฆ่าได้ทั้งพยาธิตัวกลมและตัวแบน หรือถ่ายได้ทั้งตัวอ่อนและตัวแก่ ควรเริ่มถ่ายพยาธิตั้งแต่อายุ 2-3 สัปดาห์แรกเกิด และให้ซ้ำอีกครั้งในอีก 1 เดือนถัดมา จากนั้นควรถ่ายพยาธิปีละ 2 ครั้งเป็นอย่างน้อย สำหรับในโคนม ควรให้ในโคระยะแห้งนม(คราย) โดยอาจให้ในวันที่ทำการแห้งนม หรือก่อนคลอดราว 2 เดือน เนื่องจากยาถ่ายพยาธิหลายๆ ชนิดอาจปนเปื้อนออกมากับน้ำนมได้ เช่นเดียวกับยาปฏิชีวนะ อย่างไรก็ตาม มียาถ่ายพยาธิบางชนิดสามารถใช้ได้ขณะที่โคอยู่ในระยะรีดนม ดังนั้นจึงควรศึกษาข้อบ่งใช้ของยาแต่ละชนิดให้ดี

7.4.6 พยาธิในเลือดของโค

พยาธิในเลือดของโคที่สำคัญในเมืองไทยเกิดจากปรสิตที่มีขนาดเล็กพวกสัตว์เซลล์เดียว มองไม่เห็นด้วยตาเปล่า พบได้ทั่วไปทุกภาคในเมืองไทย และมีพาหะนำโรคเป็นพวกแมลง หรือเห็บ

1. โรคไข้เห็บ เกิดจากเชื้อ บาบีเซีย มีพาหะ คือ เห็บโค เป็นพยาธิในเม็ดเลือดแดง ในเมืองไทยพบ 2 ชนิด ชนิดแรก ทำให้เม็ดเลือดแดงแตกอย่างมาก ผลคือ สัตว์จะมีไข้สูง โลหิตจาง ปัสสาวะออกมเป็นสีน้ำตาล คีซ่าน น้ำหนักลด สัตว์ที่ท้องอาจจะแท้ง อัตราการตายปานกลาง ส่วนชนิดที่สอง มักแสดง

รูปที่ 7.6 วงจรชีวิตของเห็บ

ที่มา : <http://www.ku.ac.th/magazinenovember43hep.gif>

อาการทางประสาท มีไข้สูง ในรายเฉียบพลันมักถึงตายได้

2. โรคอะนาพลาสโมซิส เกิดจากเชื้ออะนาพลาสมา เป็นพยาธิในเม็ดเลือดแดง นำโดยเห็บ และแมลงดูดเลือด เช่น เหลือบ แมลงวันคอก เชื้อชนิดนี้ทำให้มีการทำลายเม็ดเลือดแดงอย่างรุนแรง ผลคือทำให้สัตว์มีไข้สูง โลหิตจาง ดีซ่านอย่างรุนแรง แท้ง น้ำนมลด และถึงตาย

3. โรคเซอร่า หรือทริปปาโนโซมิเอซิส เกิดจากเชื้อทริปปาโนโซม เป็นพยาธิที่แหวกว่ายอยู่ในกระแสเลือด ลำตัวเรียวยาว มีพาหะนำโรคที่สำคัญ คือ เหลือบและแมลงวันคอก มักพบในฤดูฝน ทำให้สัตว์มีไข้ขึ้นๆ ลงๆ เป็นๆ หายๆ ชูบพอม มักจะแท้งช่วงระยะท้ายๆ บางตัวบวมน้ำ โดยเฉพาะใต้คาง หรือแพงใต้คอ มักพบอาการแบบเรื้อรัง

การตรวจวินิจฉัยโรคที่เกิดจากพยาธิในเลือด

โดยการสังเกตอาการป่วยของสัตว์ เช่น อาจพบเชื่อบุช่องคลอดสีซีดจาง หรือเหลือง ซึ่งเป็นลักษณะของภาวะโลหิตจาง หรือดีซ่าน ส่วนการวินิจฉัยที่แน่นอน ได้แก่ การเจาะเลือดโคที่สงสัยไปตรวจทางห้องปฏิบัติการ

7.4.7 ยาถ่ายพยาธิที่ใช้กันในโคกระบือ

1. อัลเบนดาโซล(albendazole) เช่น ฟาร์มบาเซน วัลบาเซน ให้กินขนาด 10 มิลลิกรัม ต่อน้ำหนักสัตว์ 1 กิโลกรัม ถ่ายพยาธิตัวกลมทั่วไปทั้งโคตัวอ่อนและตัวแก่ และถ่ายพยาธิใบไม้

ในกระเพาะและพยาธิใบไม้ในตับ ได้ผลเฉพาะตัวแก่ ข้อควรระวัง คือ ห้ามใช้ในโคท้องแก่ โคกำลังให้นม และระยะหยุดยาสำหรับเนื้อ 27 วัน

2. ไอเวอร์เมคติน (ivermectin) เช่น ไอโวมек ฟิโนแม็กซ์ แอลเอ ฉีดเข้าใต้ผิวหนังขนาด 0.2 มิลลิกรัมต่อน้ำหนักสัตว์ 1 กิโลกรัม ถ่ายพยาธิตัวกลมทั่วไป รวมทั้งพยาธิแส้ม้า เส้นด้าย และกำจัดพยาธิภายนอก เช่น เห็บ เหา ขี้เรื้อน รื่น ข้อควรระวัง ได้แก่ ไม่ควรใช้ในโคที่กำลังรีดนม ระยะหยุดยาสำหรับเนื้อ 35 วัน

3. ไอเวอร์เมคติน ผสมกับคลอซูลอน (clorsulon) เช่น ไอโวมек-พลัส หรือไอโวมекเอฟ ประกอบไปด้วยตัวยา 2 ชนิด คือ ไอเวอร์เมคติน 10 มิลลิกรัมต่อน้ำหนักสัตว์ 50 กิโลกรัม สำหรับถ่ายพยาธิตัวกลมทั่วไป รวมทั้งพยาธิแส้ม้า เส้นด้าย และกำจัดพยาธิภายนอก เช่น เห็บ เหา ขี้เรื้อน รื่น และคลอซูลอน 100 มิลลิกรัมต่อน้ำหนักสัตว์ 50 กิโลกรัม สำหรับถ่ายพยาธิใบไม้ ข้อควรระวัง ได้แก่ ระยะหยุดยาสำหรับเนื้อ 49 วัน และไม่ควรใช้ในโคกำลังรีดนม

4. มอกซีเดคติน (Moxidectin) เช่น ซีเดคติน (Cydectin) สำหรับราดหลัง ในขนาด 0.5 มิลลิกรัมต่อกิโลกรัม สามารถให้ได้ในโคกำลังรีดนมและปลอดภัยสำหรับการบริโภคเนื้อ สำหรับถ่ายพยาธิตัวกลมทั่วไป รวมทั้งพยาธิแส้ม้า เส้นด้าย และกำจัดพยาธิภายนอก เช่น เห็บ เหา ขี้เรื้อน รื่น เหลือบ แมลงวันคอก

5. เฟนเบนดาโซล (fenbendazole) เช่น ฟานาคุร์ เซฟการ์ด ให้กิน 5 มิลลิกรัมต่อน้ำหนักสัตว์ 1 กิโลกรัม ถ่ายพยาธิตัวกลมทั่วไป สำหรับพยาธิแส้ม้า พยาธิตัวคืด พยาธิเส้นด้าย และพยาธิตัวกลมระยะตัวอ่อนให้เพิ่มขนาดการให้เป็น 10 มิลลิกรัมต่อกิโลกรัม สามารถได้ในโคที่กำลังรีดนม ระยะหยุดยาสำหรับเนื้อ 8 วัน

6. ออกซิโคลซานิด (Oxyclozanide) 10 มิลลิกรัมต่อน้ำหนักสัตว์ 1 กิโลกรัม ถ่ายพยาธิใบไม้ในตับตัวแก่ (Fasciola spp.) พยาธิใบไม้ในกระเพาะ (Paramphistomum spp.) ทั้งตัวแก่และตัวอ่อน ใช้กับโคที่กำลังตั้งท้องหรือผลิตน้ำนมได้

7. เลวามิโซล (levamisole) 6–8 มิลลิกรัมต่อน้ำหนักสัตว์ 1 กิโลกรัม ถ่ายพยาธิตัวกลมทั่วไป ข้อควรระวัง ได้แก่ ห้ามใช้ในโคขณะรีดนมหรือโคที่มีภาวะอ่อนเพลีย อาการข้างเคียงได้แก่ ปวดบริเวณที่ฉีด น้ำลายไหล ระยะหยุดยาสำหรับเนื้อ 7 วัน

.....